

Duitse eenmaking en de Euro

Mark Eyskens

De val van de Muur

Tijdens de Koude Oorlog was er geen stad als Berlijn zo gespleten en zo tegengesteld, en was er geen muur, zoals de Muur van Berlijn. De Muur wierp over het hele Oostblok een continentale schaduw af van grauweheid en ongenade. Berlijn was de wonde en het mes, het ongeneeslijke litteken van de Tweede Wereldoorlog, de schandvlek van de 20ste eeuw, die meest bloedige en smartelijke eeuw aller tijden.

En toen begon het wonder tijdens het wonderbare jaar 1989, een onaangekondigd wonder dat het aanschijn van de wereld zou veranderen en een einde zou maken aan de Koude Oorlog zonder enig schot te lossen. Een bres werd door mensenhanden in de muur geslagen en de vloedgolf barstte los. Clio, de grillige godin van de geschiedenis, vermaakte zich blijkbaar met een ontreddende getallensymboliek als bleek dat de val van de Muur van Berlijn in 1989 plaatsvond, net 200 jaar na de val van een andere muur, een andere wal: die rond de Bastille te Parijs in 1789, een gebeurtenis die eveneens een historische aardverschuiving zou verwekken.

In die periode was ik als minister van Buitenlandse Zaken een bevoorrecht waarnemer van een zich voor mijn ogen voltrekkend ongelooflijk verhaal. Het verhaal namelijk van de plotse ineenstorting van een wereldorde, die decennia lang kon bogen op de gewapende tegenstrijdigheid en de ingehouden strijd tussen Oost en West. De MAD, '*mutual assured destruction*,' steunend op nucleaire vernietigingswapens en wederzijdse afschrikking, had de twee blokken, Oost en West, op afstand weten te houden. In de avond van 9 november 1989 had een megahistorisch feit plaats: een woelige en uitgelaten bende Oost-Berlijners trok naar de Muur, nadat in de media verwarrende geruchten en berichten waren opgevangen dat de grensovergangen naar West-Berlijn nog die avond zouden worden opengesteld. De bende werd weldra een volksmassa die steeds meer aanzwelde. Tijdens de nacht van 9 op 10 november werd reeds op bepaalde plaatsen met elementair alaam begonnen aan het slaan van bressen in de muur van de schande.

Het rommelde al een hele tijd in het Oostblok na het aan de macht komen van Michael Gorbatsjov, die met zijn politiek en economisch hervormingsprogramma – *glasnost* en *perestrojka* – blijkbaar had aangevoeld dat zijn land en de hele communistische wereld dringend aan hervormingen toe waren. President Leonid Brezjnev en zijn apparatchiks hadden wanhopige pogingen gedaan, niet zozeer om het tij te keren maar wel om de nakende rampspoed, veroorzaakt door economische inefficiëntie en populair ongenoegen, verborgen te houden. Daarbij kwam de niet aflatende bewapeningswedloop, waarvan de kostprijs voor de Sovjet-Unie ondraaglijk was geworden. Toen Joeri Andropov, de gewezen chef van de KGB, in 1983 partijleider en president werd, kwam een man aan het bewind die perfect op de hoogte was van de lamentabele toestand van zijn land. Hij nam zich voor het oude vastgeroeste doctrinaire beleid, dat nog zwaar gebukt ging onder marxistisch-leninistische vooroordelen, drastisch om te buigen. Een fatale nierziekte heeft abrupt een einde gemaakt aan Andropovs bewind. Gorbatsjov, voor het Westen een totaal onbekend iemand, nam de fakkel over, na een overgangperiode onder Tsjernenko, en lanceerde van meet af aan sensationele initiatieven. In de zogenaamde landen van het Oostblok heerste een groeiende malaise, die bevorderd werd door toenemende contacten via moderne communicatiemiddelen. Bovendien was de verkiezing van een Poolse kardinaal tot paus Johannes-Paulus II een stoorzender, die in Polen

voor gevolg had dat de oppositie vorm kreeg. Lech Walesa werd de charismatische leider van een opgerichte vrije vakbond "solidarnosc", die een belangrijke rol zal spelen in het aanzwengelen van het democratiseringsproces.

Op 7 oktober 1989 maakte de Duitse Democratische Republiek (DDR) zich op voor de 40ste verjaardag van haar bestaan. De Muur van Berlijn stond er toen reeds 28 jaar. De communistische leiders van de landen van Centraal- en Oost-Europa waren allen aanwezig op uitnodiging van de zieke president Erich Honecker. Ook president Michael Gorbatsjov was uit Moskou overgekomen. Hij liet niet na Honecker - die hij een klinkende zoen gaf en nog wel op de mond - en zijn medewerkers op het hart te drukken zo snel mogelijk hervormingen door te voeren.

Sinds de zomer van 1989 poogden heel wat Oost-Duitsers, die als toeristen naar Hongarije, Tsjecho-Slowakije en Polen reisden, allen landen van het Oostblok, naar het Westen uit te wijken. Zij deden dit door de ambassades binnen te dringen van de Duitse Bondsrepubliek in Boedapest, Warschau en Praag. Op 19 augustus 1989 besloot de Hongaarse regering, op initiatief van haar minister van Buitenlandse Zaken Gyula Horn, om 900 Oost-Duitsers te laten afreizen naar Oostenrijk. Op 18 oktober 1989 zag Honecker zich verplicht terug te treden en werd Egon Krenz secretaris-generaal van de socialistische eenheidspartij. Dit was uiteraard de communistische partij.

Op 9 november 1989 volgde dan de historische beslissing de grenzen met het Westen te openen. Het was Günter Schabowski, de woordvoerder van het centraal comité van de communistische partij, die in de vooravond van 9 november een persconferentie hield. Daar stelde een Italiaans journalist in gebroken Duits een vraag over een mogelijke nieuwe reisregeling voor burgers van de DDR naar West-Berlijn. Schabowski gaf een onzeker, enigszins verwarrend antwoord en voegde er dan plots aan toe: 'Voor zover ik weet, hebben wij vandaag besloten dat iedere DDR-burger de grens over mag.' En toen vanuit de zaal gevraagd werd wanneer deze regeling ingang zou vinden, antwoordde hij andermaal zeer aarzelend: 'Dit geldt, denk ik, vanaf nu!'. De stomverbaasde binnen- en buitenlandse perslui meenden hieruit af te kunnen leiden dat vanaf dat ogenblik de grenzen met de Duitse Bondsrepubliek niet langer gesloten waren en dat elke burger van de DDR voortaan vrij naar het Westen kon reizen. In het vooravond-journaal van de West-Berlijnse televisie werd het bericht slechts in de loop van de uitzending vermeld, omdat men de draagwijdte ervan blijkbaar nog niet had ingeschat. Het is slechts in het nieuws van 8.00 uur dat werd medegedeeld dat de Muur wellicht diezelfde nacht nog zou opengaan. In Oost-Berlijn echter trokken heel wat mensen onmiddellijk naar de Muur om met eigen ogen na te trekken of de grensovergangen - de zogenaamde *checkpoints* - werden opengemaakt. De grenswachten wisten aanvankelijk niet wat ze moesten doen maar na enig overleg met de Stasi, werden de slagbomen opgehaald. Oost-Berlijners begonnen massaal en sommigen voor het eerst in hun leven, het grondgebied van West-Berlijn te betreden.

Diplomaten uit beide kampen namen discreet contact met elkaar op en weldra zou blijken dat Gorbatsjov, ondanks de wrevel en ongerustheid in zijn eigen politbureau, besloten had de zaken op hun beloop te laten. Hij had immers weinig sympathie voor de communistische leiders van Oost-Duitsland en was de mening toegedaan dat de val van de Muur van Berlijn en de onrustwekkende gevolgen die eruit voort zouden vloeien, tot op zekere hoogte de verdiende straf waren voor het wanbeleid van Erich Honecker en zijn medestanders. Het weekend na 9 november trokken zowat 2 miljoen Oost-Duitsers naar West-Berlijn. Ze dompelden zich onder in de overvloed van de westerse consumptiemaatschappij. Maar op een paar duizenden na keerden allen terug naar Oost-Berlijn. Egon Krenz, de nieuwe leider, kon zijn collega's in het politbureau ervan overtuigen dat het toekennen van volledige bewegingsvrijheid aan de burgers van de DDR niet zou leiden tot een fatale leegloop. Op 10 november kondigde Krenz aan dat hij vrije, democratische en geheime verkiezingen wilde

organiseren. Op 13 november werd Hans Modrow, de leider van de communistische partij in Dresden, benoemd tot nieuwe premier.

Het is in deze sfeer dat ik als minister van Buitenlandse Zaken op 28 november in de DDR aankwam. Ik was er uitgenodigd door mijn collega, minister Oskar Fischer. De reis was reeds maandenlang voordien geregeld en ik prees me zalig dat ik net op dat ogenblik de DDR kon bezoeken. Ik had een onderhoud met de nieuwe leider Egon Krenz die er erg vermoeid uitzag. Hij zei me tot mijn verbazing dat de eenmaking van beide Duitslanden voor hem een onrealistische werkhypothese was. Hij betoogde dat de Duitse Democratische Republiek en de Duitse Bondsrepubliek moesten samenwerken op basis van een *Vertragsgemeinschaft*. Een samenwerkingsverband naar het voorbeeld van de Benelux bleek voor Krenz een heel nuttig spoor. Er zouden dan geregeld ministeriële bijeenkomsten en contacten tussen ambtenaren van beide Duitslanden kunnen worden georganiseerd. Zodra ik dieper inging op het economisch hervormingsbeleid bleef de DDR-leider bijzonder vaag. Diezelfde dag nog had ik een werkvergadering met Hans Modrow, de nieuwe premier die wel vastbesloten leek een omvangrijk hervormingsbeleid door te drukken. Hij uitte zich zeer kritisch tegenover het communistische establishment.

Tijdens mijn Berlijnse verblijf voerde ik nog een aantal gesprekken met de leiders van de oppositie. Zo ontmoette ik Lothar de Maizière, de voorzitter van de Oost-Duitse christendemocraten. Zijn economische opvattingen evenwel bleken vaag en verward. Bovendien constateerde ik dat hij de eenmaking van beide Duitslanden niet in de nabije toekomst voor mogelijk hield.

De Duitse eenmaking

Sedert de instorting van de Berlijnse Muur kregen de Europese ministers van Buitenlandse Zaken op elke vergadering te maken met de ingewikkelde problematiek van de Duitse eenmaking. Lothar de Maizière, die inmiddels premier was geworden van de Duitse Democratische Republiek, pleitte in een kerstboodschap openlijk voor de fusie van Oost- en West-Duitsland. De westerse regeringen, met name van de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Frankrijk en de Duitse Bondsrepubliek bleven in nauw contact met Gorbatsjov. Deze kon er van overtuigd worden te aanvaarden dat een herenigd Duitsland lid zou worden van de Europese Gemeenschap, de voorloper van de Europese Unie. De Amerikanen sloofden zich inmiddels uit om vooral met Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië tot eensgezindheid te komen over de toekomstige plaats van het grote Duitsland in de NAVO. Het bleek dat de Sovjet-Unie daar niet wilde van weten met het argument dat het Warschaupact van het Oostblok in volle ontbinding was. Gorbatsjov eiste de neutralisatie van het grote Duitsland, een eis die vooral voor de Amerikanen totaal onaanvaardbaar was. De Amerikaanse president Bush nam dan persoonlijk contact met Gorbatsjov en beloofde massale financiële steun aan de Sovjet-Unie indien Gorbatsjov een herenigd Duitsland zou laten lid worden van de NAVO. President Bush beloofde aan de Sovjetleider dat de olieprijs, onder zijn invloed, zouden stijgen op de wereldmarkt met als gevolg dat ook de Russische gasprijzen de hoogte zouden ingaan. Dit zou in aanzienlijke mate de Sovjet Russische schatkist spijzen en Gorbatsjov de mogelijkheid bieden om een populair beleid te voeren in eigen land, met als gevolg dat hij probleemloos zou worden herverkozen tot president. De Russische leider aanvaardde dit scenario. Maar na de eenmaking van Duitsland en de toetreding van het grote Duitsland én tot de Europese Gemeenschap én tot de NAVO, zou blijken dat de olieprijs helemaal niet stegen en na verloop van tijd zelfs begonnen te dalen op de wereldmarkt. De Russen voelden zich bedot en bekocht, vooral door de Amerikanen. Tot op vandaag verklaart dit de anti-Amerikaanse houding van veel Russische leiders, te beginnen met Vladimir Poetin.

Dit alles belette niet dat ook bij sommige Westerse leiders de vrees heerste voor een te grote Duitse invloed in het één wordende Europa. Helmut Kohl, die de bui zag hangen, verklaarde verscheidene malen dat hij een hartstochtelijke voorstander was van een eengemaakt Europa met daarin een Europees Duitsland, dat zijn rol als evenwaardige lidstaat wilde spelen, maar ook niet meer dan dat. Hij zou zich in elk geval steeds en heftig verzetten tegen een dominant Duitsland, laat staan een Duits Europa. Met enig sarcasme werd evenwel herinnerd aan de beroemde uitspraak van de Franse Nobelprijswinnaar voor literatuur, François Mauriac, die ooit zou gezegd hebben: *'J'aime tellement l'Allemagne que je préfère en avoir deux'*.

Op 8 en 9 december 1989 had in Straatsburg onder Frans voorzitterschap een Europese Raad plaats van de twaalf staats- en regeringshoofden van de Europese Gemeenschap, die zoals steeds waren vergezeld van hun ministers van Buitenlandse Zaken. De Europese Raad stond volledig in het teken van de Duitse eenmaking. Medewerkers hadden een persmededeling voorbereid waarin gesteld werd dat de leden van de Europese Gemeenschap alles zouden in het werk stellen om de eenheid van het 'Duitse volk' te verwezenlijken. De Nederlandse premier Lubbers verstoutte zich ertoe te vragen wat precies werd bedoeld met de 'hereniging of vereniging van het Duitse volk'. Hierbij zinspeelde hij duidelijk op de Duitstalige minderheden in andere landen van Europa, zoals onder meer in Polen, maar ook in België om te zwijgen van landen als Oostenrijk en Luxemburg. Ook Margaret Thatcher deed erg gereserveerd over de voorgestelde zinsnede. Iedereen in het salon voelde aan dat we met onze discussie de littekens van de recente, bloedige Europese geschiedenis pijnlijk aanraakten en gebeurlijk opnieuw openreten. Toen deed Helmut Kohl met het volle gewicht van zijn grote gestalte en het prestige van zijn Duits kanselierschap een emotionele tussenkomst. Ik zat in zijn buurt en zag hoe zijn reuzengestalte sidderde van verontwaardiging en opwindung: een aardbeving in het Himalaja-gebergte. Kohl verklaarde dat hij zijn hele leven had gestreden én tegen het nazisme én tegen het communisme. En hij voegde eraan toe dat hij zijn hele leven lang zou blijven ijveren voor een Europees Duitsland en zich zou verzetten tegen elke poging om in Europa een Duits overwicht te laten gelden. Een zin waarvan ik later ontdekte dat die reeds door de grote Duitse schrijver Thomas Mann was uitgesproken.

Iedereen zweeg. Sommigen onder ons hadden te nadrukkelijk een gevoelige snaar geraakt bij onze Duitse vriend en collega. Het was op dat moment van de discussie, die dreigde uit de hand te lopen, dat François Mitterrand een staaltje gaf van zijn staatsmanskunst, zin voor diplomatie en historische intuïtie. Hij stelde een onderbreking van het beraad voor en trok zich terug met Helmut Kohl. Na een uurtje keerden beide heren terug in ons gezelschap en Mitterrand zei met omfloerste stem dat hij en zijn vriend Helmut een historisch compromis aan ons wilden voorleggen, compromis dat dan tijdens de nacht door de medewerkers moest worden uitgewerkt en uitgeschreven. De lidstaten van de Europese Gemeenschap zouden zich ertoe verbinden met alle middelen - politieke, diplomatieke en economische - de Duitse hereniging te steunen waarbij het verenigde Duitsland zou worden geïntegreerd in de Europese Gemeenschap en volwaardig zou blijven deelnemen aan de Europese en Atlantische defensieallianties. Dit voornemen betekende een fundamenteel gebaar van solidariteit ten aanzien van de Duitse Bondsrepubliek en meer bepaald voor kanselier Helmut Kohl. Maar Kohl zou op zijn beurt eveneens een belangrijk gebaar stellen. Kohl bleek echter overweldigd door grote emotie en stamelde snikkend dat hij op dit eigenste ogenblik de verwezenlijking beleefde van een droom - de hereniging van zijn vaderland - die hij zijn hele leven had gekoesterd maar waaraan hij nooit echt had geloofd. En hier en nu werd die droom werkelijkheid. Ingaand op de uitnodiging van Mitterrand verklaarde de Duitse kanselier dat hij bereid was om, ondanks het verzet van de monetaire overheden in zijn eigen land, voluit het plan te steunen om een Monetaire Unie in Europa op te richten. Dat betekende vanwege

Duitsland het verzaken aan de Duitse mark en het degraderen van de Bundesbank tot een filiaal van de op te richten Europese Centrale Bank. Na deze verklaringen viel een moment van intense stilte in. We begrepen dat hier een historische afspraak werd gesmeed, waarvan de toekomst van Europa zou afhangen. De hereniging van Duitsland, die zou leiden tot de verdere uitbreiding van Europa, werd gecombineerd met de oprichting van een Europese Monetaire Unie, die van haar kant de Europese Gemeenschap zou omvormen tot een hechte Unie. Mitterrand stelde bij wijze van conclusie voor dat binnen de kortste keren een Europese intergouvernementele conferentie zou worden bijeengeroepen die een nieuw Europees verdrag zou moeten uitwerken. Dit zou het Verdrag van Maastricht worden. Naast belangrijke stappen op de weg van de uitbouw van een hechte politieke unie zou in dat Verdrag ook een concept van een Europese Monetaire Unie worden opgenomen en uitgewerkt met de bedoeling zo snel mogelijk een Europese munt in te voeren. Aldus werd een essentieel megahistorisch akkoord gesmeed dat van determinerende invloed is geweest op de verdere evolutie van Europa.

Op korte termijn stond bondskanselier Kohl voor een bijzonder pijnlijk probleem. Ten allen prijze moest vermeden worden dat de DDR zou leeglopen, nu de Oost-Duitsers zich vrij mochten verplaatsten naar het Westen. De wisselkoersverhouding op de wisselmarkt tussen de Duitse West-mark en de Oost-mark was 1/4, wat inhield dat één West-mark vier maal meer waard was dan één Oost-mark. Ten einde grote volksverhuizingen naar de Bondsrepubliek te voorkomen, stelde Kohl voor de pariteit tussen de West- en de Oost-mark gelijk te stellen volgens het beginsel: *'eins für eins'* (met enkele uitzonderingen). Met één klap werden de Oost-Duitsers derhalve vier maal rijker. De economische bezwaren tegen deze maatregel waren zeer heftig, vooral van de president van de Bundesbank, Karl-Otto Pöhl. De opwaardering van de Oost-mark zou wellicht de massale uittocht van Oost-Duitsers tegen houden, maar zou het herstel van de Oost-Duitse economie enorm bemoeilijken. Want de regio zou moeten exporteren met een overgewaardeerde munt.

De hereniging van Duitsland op 3 oktober 1990 maakte een einde aan een van de meest tragische gevolgen van de Tweede Wereldoorlog, namelijk de verdeling van Duitsland en van Europa in twee vijandige blokken. Meteen werd ook een streep gezet onder de Koude Oorlog en konden de relaties met de Sovjet-Unie, dat binnen de kortste keren opnieuw Rusland ging heten, worden genormaliseerd. Tevens werd een onomkeerbare aanzet gegeven tot een uitbreiding van de Europese Gemeenschap die zou uitgroeien tot de Europese Unie waarvan in luttele jaren het aantal aangesloten lidstaten spectaculair zou toenemen (van 12 tot 28).

Tegelijkertijd deed zich in Europa een politieke aardbeving voor die ook wereldwijd grote gevolgen had: het communisme implodeerde als economisch systeem, politiek regime en ideologische theorie. En de Sovjet-Unie explodeerde doordat 12 deelrepublieken zich losmaakten en hun onafhankelijkheid uitriepen. Meteen kwam ook een einde aan de koude oorlog, zonder een schot te lossen. Een mirakel van de geschiedenis.

Maastricht en de Euro

Het is een publiek geheim dat landen als Groot-Brittannië en Frankrijk in de oprichting van een monetaire unie een middel zagen om de macht van het eengemaakte Duitsland in Europa te breidelen en onder controle te houden. De versterking en uitbreiding van de politieke Unie werd gekoppeld aan de invoering van een enige munt (single currency) en vice versa. Om dit in concreto uit te werken werd een intergouvernementele conferentie bijeengeroepen, gesplitst in twee aparte delen. De monetaire unie werd toevertrouwd aan de ministers van Financiën; de politieke unie aan de ministers van Buitenlandse Zaken.

Met onze Belgische diplomaten sprak ik af om zo snel mogelijk een Belgisch initiatief te nemen onder de vorm van een ‘*memorandum*’, waarin de krachtlijnen zouden worden uitgezet voor de geleidelijke uitbouw van een hechte politieke unie. Dit memorandum heb ik bij mijn Europese collega’s neergelegd in de loop van de maand maart 1990.

In december 1990 had een belangrijke vergadering plaats te Rome onder voorzitterschap van de Italiaanse minister van Buitenlandse Zaken Giuliano Andreotti. Op tafel lag een verslag van Jacques Delors, waarin gepleit werd voor het invoeren van ‘*a single currency*’. De Britse regering van haar kant kwam met een nota, verdedigd door John Major, waarin werd voorgesteld een ‘*common currency*’ te creëren. De Britten wilden naast de 12 bestaande nationale munten, die ze wensten te behouden, een 13de zogenaamde Europese munt invoeren door van de ‘*ecu*’, die reeds werd gebruikt als rekeneenheid, ook een betaalmiddel te maken. Economisten rond de tafel van de ministers van Buitenlandse Zaken – maar die waren niet zo talrijk – kenden natuurlijk de beroemde monetaire wet van de kanselier van de schatkist van koningin Elizabeth I van Engeland, Thomas Gresham: ‘*Bad money drives out good.*’ Het gevaar bestond dat bij het in circulatie brengen van een 13de, parallelle munt allerlei oncontroleerbare speculaties zouden ontstaan en in de plaats van monetaire samenwerking monetaire chaos zou optreden. Voorzitter Andreotti liet op een bepaald ogenblik stemmen over de twee voorstellen waarbij door de meeste lidstaten de revolutionaire keuze werd gemaakt voor de afschaffing van de nationale munten, althans in de landen die zouden toetreden tot de monetaire unie en de voorwaarden hiertoe zouden vervullen. Met de invoering van *a single currency* werd begonnen aan een uniek experiment in de monetaire geschiedenis van de planeet. Deze stemming was echter zonder de Britse waard gerekend want het Verenigd Koninkrijk zei onmiddellijk *non possumus* en eiste een uitzonderingsstatuut op dat *opt out* zou worden genoemd.

De finale van het hele proces met de regerings- en staatshoofden werd georganiseerd te Maastricht op 9 en 10 december 1991 onder het voorzitterschap van de Nederlandse premier Ruud Lubbers. De eerste etappe van de monetaire unie zou beginnen op 1 juli 1992 met de liberalisering van het kapitaalverkeer; de tweede etappe op 1 januari 1994 met de convergentie van het economische beleid van de lidstaten en de derde etappe uiterlijk op 1 januari 1999 met de invoering van één enkele munt en de oprichting van een Europese Centrale Bank (ECB), sterk aansluitend bij de statuten van de Duitse Bundesbank. Veel waarnemers beschouwden dit schema als te heldhaftig en niet realiseerbaar. Ook in de media werden de bezwaren opgestapeld en heerste veel scepticisme. Uiteindelijk hadden de pessimisten ongelijk en werd deze zeer gewaagde en complexe historische hervorming op zeer succesrijke wijze doorgevoerd. De monetaire unie was zo belangrijk omdat ze ook gepaard ging met het in de praktijk brengen van de zogenaamde criteria van Maastricht, toe te passen door de lidstaten: een inflatiegraad van ten hoogste 1,5% per jaar, een begrotingstekort van maximaal 3% en een schuldratio van ten hoogste 60%. De monetaire unie heeft een grote aantrekkingskracht uitgeoefend op de andere lidstaten, vooral dank zij het dalen van de rentevoeten, het uitsparen van transactiekosten en het vergemakkelijken van de buitenlandse handel. Vrij snel steeg de euro op de wisselmarkten en sloten steeds meer Europese landen aan bij de monetaire unie.

Op 7 februari 1992 had dan de plechtige ondertekening plaats van het Verdrag van Maastricht in deze oude door de Romeinen gestichte stad - *trajectum mosani* - rond de brug over de Maas. We moesten de verdragstekst ondertekenen met een grote Mont Blanc-pen, die in een mooi schrijn werd aangereikt. Nadien mochten we deze pen mee naar huis nemen. Ze staat op mijn schrijftafel tussen talrijke andere prularia. Maar wat ze symboliseert is een cruciale fase in de uitbouw van een verenigd Europa.

Toch was het Verdrag niet perfect. Er was nog werk aan de winkel en we stonden voor het dilemma: ofwel verdiepen ofwel uitbreiden. Maar na het beëindigen van de koude oorlog kreeg de uitbreiding van de Unie de voorkeur en in luttele jaren telde ze 28 lidstaten .

Is er nog voldoende Eurotisme?

Vandaag, zoveel jaren later, heeft de Europese Unie af te rekenen met een hele reeks problemen en uitdagingen, waarvan sommige een existentieel karakter vertonen. Uiteraard is er de beslissing van Groot-Brittannië om de unie te verlaten via de brexit. Daarnaast heeft de unie nog steeds af te rekenen met de gevolgen van de grote bankencrisis van 2007-2008, ondanks allerlei hele waardevolle hervormingen die werden doorgevoerd, zoals onder meer de bankenunie. De werkloosheid is in veel landen te hoog, de openbare investeringen te laag en de economische groei te traag. De belangrijke instroom van vluchtelingen en migranten heeft nationalistische en protectionistische reflexen in de hand gewerkt, met het terrorisme als klap op de vuurpijl.

Nieuwe architectuur

De Brexit, nota bene slechts door 36% van de stemgerechtigde Britten goedgekeurd, heeft tot gevolg dat steeds meer Europese leiders overtuigd geraken van de noodzaak de institutionele architectuur van de Europese Unie grondig aan te passen. Hierbij wordt gedacht aan een Europa met verschillende snelheden - noem dit het Saturnusmodel - met een aantal kernlanden die de federaliserende samenwerking willen voortzetten (een 'ever closer Union') en andere landen die vrede nemen met een confederale associatie, hoofdzakelijk op handelsgebied.

Dergelijke hervorming moet echter dienstig worden gemaakt aan de oplossing van meer fundamentele problemen, door de lidstaten van de kerngroep.

Geen interne devaluatie

De monetaire unie, opgericht door het Verdrag van Maastricht, is nog steeds onvolmaakt en zij beantwoordt niet aan de voorwaarden die werden uitgewerkt door de theoretici van de "optimale muntzone" zoals onder meer Nobelprijswinnaar Robert Mundell. Een muntunie veronderstelt een grote mobiliteit binnen de zone van goederen, diensten, kapitalen en ook mensen. Met dit laatste wordt vooral de geografische en professionele mobiliteit van de arbeidskrachten verondersteld. Blijvende verschillen in de macrowerking van de nationale economieën van de lidstaten hebben tot gevolg dat competitiviteitsdistorsies optreden, die niet kunnen worden gecompenseerd door het aanpassen van de wisselkoersen van de nationale munten, die niet meer bestaan. In een muntzone met een enige munt, de Euro, kan de eigen munt niet meer worden gedevalueerd. Het enige middel om de competitiviteit te herstellen bestaat er dan in een zogenaamd interne devaluatie toe te passen. Dit betekent dat men de productiekosten drukt en met name de loonkosten, de sociale uitgaven, sommige belastingen en een hele reeks andere overheidsuitgaven. Kortom, in de huidige eurozone worden scheeftrekkingen van de competitiviteit in lidstaten bestreden door het opleggen van een austeriteitspolitiek, met deflatoire kenmerken, waarvan aanzienlijke werkloosheid een van de gevolgen is. Dit leidt tot ontevredenheid bij de bevolking, die zich ook kan uiten in een anti-Europees kiesgedrag, vooral indien populisten en demagogen zich van het ongenoegen meester maken. Een terugkeer naar de nationale munten, zoals door Marine Le Pen, de averechtse Jeanne d'Arc, gepredikt in Frankrijk, zou catastrofale gevolgen hebben én voor de welvaart in Frankrijk én voor de Europese Unie in het algemeen.

Een echte Europese begroting

Het alternatief moet duidelijk worden gesteld. Een aantal belangrijke ‘beleiden’ met een grensoverschrijdend karakter moet dringend worden gëuropeaniseerd, als daar zijn klimaatbeleid, energiepolitiek, R&D in bepaalde domeinen, technologische innovatie en digitalisering, veiligheid, defensie, integratiebeleid van vluchtelingen, enzovoorts. De meeste burgers beseffen niet hoe goedkoop Europa vandaag wel is. De Europese begroting bereikt nauwelijks 1% van het Europese binnenlands product en deze Europese begroting wordt dan nog in zeer grote mate geristorneerd aan de lidstaten onder de vorm van allerlei subsidieregelingen en financiële ondersteuning. Door een aantal belangrijke uitgaven te europeaniseren zou de Europese begroting behoorlijk worden verhoogd. Maar tegelijkertijd zouden de nationale begrotingen kunnen worden verlaagd. Hogere Europese uitgaven zouden natuurlijk moeten worden gefinancierd door een Europese belasting, liefst een indirecte belasting, bij voorkeur van aard om het energieverbruik en schadelijke milieuge dragingen te ontraden (diesel, benzine, co2 uitstoot). En dit zou de nationale staten de gelegenheid bieden om de fiscale druk in eigen land te verlagen. Tevens zou het Europees parlement de belangrijke bevoegdheid krijgen om een aanzienlijke Europese begroting en haar financiering al dan niet goed te keuren. Aan het Europees parlement zou daardoor ook een grote democratische verantwoordelijkheid worden toegekend.

Geen Europese democratie zonder taxing power

Het beginsel dat door de Britse kolonies in Amerika in 1776 werd toegepast om zich los te rukken van het Britse moederland luidde: ‘no taxation without representation’ en meteen werd een Amerikaans parlement in het leven geroepen. Vandaag in Europa moet dit democratische beginsel worden omgekeerd met de woorden: ‘no representation without taxation’, waarbij het Europees parlement het centrum zou worden van de democratische gezaguitoefening in het kern-Europa. Bovenstaande radicale ingreep vereist ook de oprichting van een Europese schatkist en de benoeming van een Europese minister van Financiën, die een belangrijke rol zou spelen in de schoot van een Europese commissie, die geleidelijk aan zou evolueren in de richting van een Europese regering. De Europese Centrale Bank zal dan ook een grotere verantwoordelijkheid moeten opnemen door op te treden op de primaire markt van de staatsfondsen dank zij de emissie van Eurobonds.

In afwachting zouden de beruchte normen van het Verdrag van Maastricht waarbij het toegelaten overheidstekort wordt beperkt tot 3% en de openbare schuldgraad tot 60%, moeten worden aangepast. 3% overheidstekort moet worden voorbehouden voor investeringsuitgaven met een groot multiplier effect. En de schuldgraad, in Maastricht vastgelegd op 60% op een ogenblik dat de marktrente 12 à 13% bedroeg, is vandaag totaal achterhaald, nu de marktrente is gedaald tot nauwelijks 1%. Het schuldplafond kan dus aanzienlijk worden verhoogd waardoor enig soelaas kan worden geboden aan een aantal lidstaten.

De europeanisering van een aantal uitgaven, die vitaal zijn voor de toekomst van Europa, is van aard om de rol van het Europees parlement en van de Commissie aanzienlijk op te waarderen en tegelijkertijd de begrotingsdruk en de austeriteitsnormen die wegen op de nationale staten en hun regeringen aanzienlijk te verlichten. Meteen zou de openbare opinie in de meeste landen eindelijk kunnen beseffen wat de ware draagwijdte en betekenis zijn van de daadkrachtige ontwikkeling van een echte en hechte Europese Unie. Hopelijk een vaderland om te beminnen?

Mark Eyskens Minister van Staat